

Oslo, 26. september 2011

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)
postmottak@bld.dep.no.

HØRINGSUTTALELSE OM INKLUDERINGSUTVALGETS NOU (2011:14)

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) er invitert til å komme med uttalelse om denne viktige utredningen. Det er vi glade for. Selv om Inkluderingsutvalget først og fremst har tatt utgangspunkt i innvandring, kommer de ofte inn på forhold knyttet til religion og livssyn. STL og våre fjorten medlemssamfunn driver ikke hovedsakelig med inkludering og inkluderingspolitikk. Vi vil likevel anse oss som viktige inkluderingsaktører og –arenaer. Inkludering handler om mer enn innvandring.

STL arbeider kort fortalt med dialog mellom religioner og livssyn, samt religions- og livssynspolitikk. STLs uttalelser er konsensusbaserte. Vi vil med vår bakgrunn derfor kun uttale oss om forhold som handler om våre arbeidsfelt. I denne høringsuttalelsen er vi spesielt opptatt av fellesverdier, dialogens rolle, likeverd og likebehandling.

Innledende bemerkninger

Vi er noe kritiske til metodikken Statistisk Sentralbyrå (SSB) legger til grunn for sine anslag over religiøs tilhørighet blant innvandrere og som utvalget viser til (i kapittel 10, s. 280). I anslagene tas det for gitt at alle innvandrere fra et bestemt land tilhører majoritetsreligionen i landet. Det blir åpenbart ikke korrekt. Dersom man benytter samme metode på innbyggerne i Norge, vil alle bli regnet som protestantiske kristne, hvilket ikke er tilfelle.

Samtidig som utvalget viser til at innvandrere er mer religiøst aktive enn befolkningen for øvrig (punkt 10.4.2) er det slikt at kun tretti prosent av dem er medlem av et trossamfunn eller en religiøs forening (punkt 10.4, s. 278). Det er med andre ord ikke slik at trossamfunnene representerer ”innvandrere” som sådan. Noen tros- og livssynssamfunn har dessuten få innvandrere blant sine medlemmer.

Fellesverdier for samfunnet i Norge

Under punkt 11.3.1 om felles verdier for vårt flerkulturelle samfunn, er STL glade for at utvalget legger menneskerettighetene til grunn. Utvalget tar utgangspunkt i de verdier som ble foreslått av Bostadutvalget, i forbindelse med utforming av nye formålsparagrafer for barnehage og skole (punkt 11.3.5). STL støtter helhjertet alle de foreslåtte verdiene: likestilling, likeverd, ytringsfrihet, religionsfrihet, solidaritet, økonomisk og sosial likhet, vitenskapelig tenkemåte, toleranse og deltakelse i demokrati og sivilsamfunn, slik disse er redegjort for av utvalget.

STL er i utgangspunktet positive til utvalgets forslag om å ta inn “en ny verdiparagraf i Grunnloven som uttrykker samfunnets verdigrunnlag”, samt å presisere ”hvordan Grunnlovens vern av menneskerettighetene kan tydeliggjøres” (begge tiltak i kapittel 11, s. 351). Til det siste forslaget minner vi om det pågående grunnlovsarbeidet i det Stortingsoppnevnte Menneskerettighetsutvalget som skal avgi rapport til Stortingets presidentskap innen 1. januar 2012.

Fra 2013 får Norges grunnlov etter alt å dømme følgende formulering som del av en ny §2: ”Denne Grundlov skal sikre Demokrati, Retsstat og Menneskerettighetene”. Dette er et godt utgangspunkt for felles, inkluderende verdier. I samme paragraf fastslås det at ”Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv”. STL kjenner til at noen tros- og livssynssamfunn ikke opplever dette som like inkluderende.

Utvalget foreslår å få vurdert behovet for et råd som kan drøfte verdi- og konfliktspørsmål for regjeringen (tiltak i punkt 11.5.2). Kan dette kombineres med den foreslåtte dialogen mellom politiske og religiøse/livssynsledere (samme punkt)? Vi minner også om Verdikommisjonens arbeid fra 1998 til 2001, der mange av STLs medlemssamfunn var sterkt involvert.

I et viktig punkt omtaler utvalget at menneskerettigheter kan komme i motstrid til hverandre, og henviser slike spørsmål til domstoler og internasjonale kontrollordninger (punkt 11.3.4). Her savner vi at utvalget – og myndighetene generelt – benytter seg av Norsk senter for menneskerettigheter (ved Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet) som har status som nasjonal institusjon for fagkompetanse på dette området.

Dialog for bedre forståelse og respekt

Gjennom hele rapporten vektlegges dialog som metode i inkluderingsarbeidet. Utvalget foreslår (i punkt 11.5.2) at det bør utvikles en egen strategi for dialog, og at dialog som metode bør videreutvikles. STL støtter begge forslagene. STL er gjennom sin formålsparagraf en dialogorganisasjon. Forsker og filosof Helge Svare ser nærmere på STLs dialogiske praksis i rapporten ”STL som dialogisk organisasjon” (Svare 2011). Rapporten inneholder også en nyutviklet dialogplakat med en egen dialogveileder, der mangfold forstås som en ressurs, og samspillet mellom dialogaktørene står sentralt. Svares rapport og dialogplakat vil både kunne ha relevans i det foreslåtte arbeidet med utvikling av dialog som metode og en egen dialogstrategi. Rapporten er tilgjengelig på www.trooglivssyn.no/dialogplakat.

Utvalget skriver om hvordan erfaringer fra tros- og livssynsdialogen kan inspirere til annen dialog og konfliktløsning (punkt 11.4.4, s. 348). Gode dialogferdigheter er viktig for at samfunnet skal lykkes med fredelig håndtering av vedvarende uenighet og forskjeller i levesett. Gjennom faste rådsmøter i STL og halvårige møter i vårt religions- og livssynslederforum, møtes representanter fra religionene og livssynene regelmessig. Vi erfarer at vennskap og gode relasjoner bygges, fordommer og mistillit blir mindre. I tiden etter terrorangrepet mot Norge 22. juli har tros- og livssynsmangfoldet i Norge stått sammen. Flere sentrale aktører på feltet forstår det som frukter av et langvarig dialogarbeid.

Samtidig anerkjenner vi at en ”utfordring framover vil være å forankre disse dialogene dypere hos vanlige medlemmer i tros- og livssynssamfunnene, ikke minst blant unge” – samt i befolkningen for øvrig (punkt 11.4.4, s. 348). I denne forbindelse er etableringen av Ung Dialog i Oslo i 2011 et positivt initiativ. STL ønsker å kunne jobbe mer med prosjekter og arrangementer som bringer dialogen ut til andre enn formelle representanter og spesielt interesserte.

Utvalget foreslår videre en ”videreutvikling av regelmessig dialog mellom ulike tros- og livssynssamfunn og politiske ledere” (punkt 11.5.2). Selv om det har foregått noe dialog mellom enkelte politiske ledere og religions- og livssynslederforumet, har dialogen til nå vært lite regelmessig. Vi er positive til mer strukturert dialog mellom disse gruppene. Hensikten med slike møter må imidlertid tydeliggjøres.

Deltagelse, møteplasser og brobygging – inkluderende og mangfoldig samfunnsarena?

Utvalget peker i punkt 1.10 på at jo nærmere man kommer makten, jo mindre mangfoldig er deltagelsen. Også i STL ser vi at innvanderrepresentasjonen er lavere enn for andre representanter. Helge Svare peker i sin studie av STL på at den norske møteformen har en tendens til å ekskludere minoriteter. Han foreslår enkle og konkrete grep til hjelp for å gjennomføre mer inkluderende møter. Utvalgets forslag om å gjøre ”organisasjoner i stand til å ansette ”brobyggere” (tiltak i punkt 10.5.4) virker i denne forbindelse meget relevant. Mulighet til bedre oppfølging av minoritetene er et erfart behov også i vår organisasjon.

I kapittel 10 om Demokrati og deltagelse foreslår utvalget “å styrke fellesarenaer der minoriteter og majoritet møtes” (punkt 10.5.4). STL er nettopp en slik arena på tros- og livssynsfeltet nasjonalt. Målsettingene i vårt dialogarbeid sammenfaller med utvalgets ønsker om økt innsikt, forståelse og gjensidig tillit. Det finnes også lokale dialoggrupper for tro og livssyn i de store byene (men ikke for hele Oslo). STL har en koordinerende rolle ovenfor dem, og administrerer den tilhørende økonomiske støtteordningen på vegne av Kulturdepartementet. Stadig flere lokale dialogfora etableres og støtteordningen kan med fordel økes.

I tillegg til å styrke de eksisterende dialogarenaene, mener Inkluderingsutvalget at vi trenger “Flere felles møteplasser og arenaer for dialog” (punkt 11.5.1). Dialogens hus foreslås som et konkret tiltak (punkt 11.5.2). Det er vi glade for. STL har utredet en mulighetsstudie av Dialogens Hus i Oslo. STLs visjon om ”Dialogens hus” som et kompetansesenter for dialog og kunnskap om tro og livssyn, vil både være en ny arena, samt kunne bidra til konfliktløsning i samfunnet. Mulighetsstudien vår er tilgjengelig på henvendelse. Utvalget anbefaler at slike hus ikke bare etableres i Oslo, men flere steder i landet. Det er en anbefaling vi stiller oss bak og støtter.

Utvalget viser til hvordan trossamfunn for mange innvandrere er veien inn til det norske samfunn (bl.a. i punkt 10.5.4). Dialogforum for lokal brobygging over hele landet, vil i lys av dette kunne være av stor betydning. Skal dialogen lykkes, må den nå ut til enkeltmennesker, ansikt til ansikt, understreker utvalget (10.4.1). Vi mener at STL og de lokale dialoggruppene har et stort og ubenyttet potensial, som kan realiseres gjennom økte ressurser. Vi enige med utvalget i at kommunene og fylkeskommunene må ta initiativ til etablering av nye arenaer (11.5.2). Fra 1. januar 2012 trår den nye gravferdsloven i kraft. Der er det bestemt at den lokale gravferdsmyndigheten (som regel Kirkelig Fellesråd i kommunen) skal invitere andre tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet til årlige dialogmøter om gravferdssituasjonen i kommunen. STL ser dette som et godt utgangspunkt for mer lokal dialog.

Likeverdighet og likebehandling

Utvalget ønsker “økt fokus på likeverdige offentlige tjenester, herunder helse- og omsorgstjenester” (punkt 5.16). Her vil vi rette oppmerksomheten mot pilotprosjektet “Tros- og livssynsbetjening på sykehus”, som starter opp ved Oslo universitetssykehus (OUS) høsten 2011. STL er prosjekteier sammen med OUS, med støtte fra Kulturdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse Sør-Øst. Målet er å tilby tros- og livssynsbetjening til alle pasienter og pårørende og ikke bare sykehusprester knyttet til Den norske kirke. Det er viktig med religiøs eller livssynsmessig betjening for alle, uansett tro og livssyn. Det gjelder både på norske sykehus, andre helseinstitusjoner, i fengsler (kriminalomsorgen) og i forsvaret.

Vi vil i denne sammenheng også vise til utredningsrapporten “Livsfaseriter” (2009), som kartlegger minoritetenes opplevelser av muligheten til å leve ut sin religionsfrihet i Norge. Rapporten har egne kapitler om bl.a. sykdom og død, og det foretas også juridiske og politiske vurderinger av forholdene som avdekkes. STL setter pris på at utvalget foreslår at Livsfaseriter “bør vurderes lagt til grunn for et arbeid med sikte på å fjerne diskriminerende bestemmelser” (punkt 11.5.1). Livsfaseriter er allerede en viktig kunnskapskilde i Kulturdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. Det vil den også kunne være i BLDs videre arbeid med inkludering.

Under punkt 11.5.1 håper vi det legges merke til av departementet og myndighetene at utvalget peker på at “Likeverdige offentlige tjenester som er tilpasset mangfoldet i befolkningen er vesentlig for et inkluderende samfunn”. Vi er glade for utvalgets forslag samme sted om en “gjennomgang av offentlige tjenester for å sikre at det tilbys likeverdige tjenester, som for eksempel i politiet, barnevernet og helsevesenet”. STL vil gjerne bidra med våre erfaringer i en slik gjennomgang. Utvalget

skriver i samme punkt også at andre “ Offentlige institusjoner oppfordres til å gå gjennom sin virksomhet for å vurdere om de fremmer inkludering”. STL støtter dette initiativet.

Skole og arbeidsliv

Ad. utvalgets kapittel 6, strategi for arbeid mot diskriminering, vil vi anbefale at Likestillings- og diskrimineringsombudets korte håndbok om Religion og arbeid i enda større grad spres til relevante aktører og vanlige arbeidsplasser. Håndboka presenterer utfordringer og løsninger på en rekke områder, som bl.a. religiøse symboler og hodeplagg og bønn i arbeidstiden. Den er bl.a. tilgjengelig på nettsidene <http://ldo.no/no/Aktuelt/publikasjoner/brosjyrer/Religion-og-arbeid/>

Kunnskap og trening knyttet til en flerkulturell skole settes opp som et av utvalgets mål (punkt 7.8.3). I den forbindelse må vi peke på hvor uheldig det er at RLE-emnet ikke lengre er en obligatorisk del av lærerutdanningen. Dette gjør at vi nå utdanner lærere som vil ha vanskeligere spesielt for å forstå elever med tros- og livssynsminoritetsbakgrunn og deres foresatte. I våre øyne er dette med på å svekke skolesektorens flerkulturelle kompetanse. Vi er derfor glade for at utvalget foreslår en gjennomgang av opplæringsloven i et mangfoldsperspektiv – og regner med at religion og livssyn vil være tema i en slik gjennomgang.

Mer kunnskap er nødvendig

Gjensidig kunnskap er en forutsetning for å unngå misforståelser i flerreligiøse og livssynsmangfoldige samfunn. STL er grunnleggende positiv til alle utvalgets foreslåtte tiltak som fører til mer kunnskap om tros- og livssynsmangfoldet. På lik linje er det viktig med gode aktører som bidrar til spredning av kunnskapen som finnes, til beste for en opplyst offentlig samtale. Samtidig vil vi minne om at økt kunnskap ikke automatisk fører til økt refleksjon eller holdningsendring.

Når det gjelder de foreslåtte tiltakene knyttet til antisemittisme, islamfrykt, rasisme og generell flerkulturell forståelse i skolen (punkt 11.5.2), antar vi at departementet er kjent med undersøkelsen fra Oslo-skolen 2011 (“Kartlegging av kunnskaper og holdninger på området rasisme og anti-semittisme”), som ble lagt frem like før utvalgets utredning ble presentert. Mindre kjent er det kanskje at utstillingen ”Våre hellige rom” på Interkulturelt museum i Oslo legges ned i desember 2011. De siste årene har det vært ca. 20.000 besøkende årlig på denne utstillingen, for det meste skoleklasser på omvisning. Utstillingen vil bli savnet av lærere, elever og trossamfunn, og det bør vurderes å gjøre den til en permanent utstilling. Kanskje kan den legges til et fremtidig Dialogens Hus eller til utstillingen ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter?

Avsluttende bemerkninger

Utvalget legger frem mange gode tiltak som STL kan bidra til å realisere, men både organisasjonen STL og flere av våre medlemssamfunn har sterke kapasitetsbegrensninger per i dag. I de små tros- og livssynssamfunnene går mesteparten av arbeidet naturlig nok med til å drive sin egen virksomhet. De er som regel organisert som frivillige organisasjoner. Deltagelse til dialog i STL og andre forum på dagens nivå er allerede en utfordring for de minste tros- og livssynssamfunnene. Vi er selvsagt glade for myndighetenes ønske om sterkere involvering i bl.a. forebyggende, konfliktdepende dialog, men vil understreke at dette ikke kommer av seg selv. Dersom myndighetene ønsker å prioritere dette arbeidet, må det bevilges ytterligere ressurser.

Med vennlig hilsen,

/s/
Espen Lynne Amundsen
rådsleder

/s/
Lise Tørnby
koordinator/daglig leder